

3. 07. 2015 r.

Prof. dr hab. Tadeusz Srogosz

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Walczak pt. Lecznictwo uzdrowiskowe i sanatoryjne w wybranych ośrodkach w Busku Zdroju do połowy XX wieku, Łódź 2012, ss. 259.

Historiografia dotycząca lecznictwa uzdrowiskowego jest rozbudowana, aczkolwiek większość historyków uprawia tradycyjne, zdarzeniowe dziejopisarstwo, co przecież wcale nie jest mankamentem. W tym sensie rozprawa mgr Małgorzaty Walczak wpisuje się w nurt tradycyjnych badań naukowych nad dziejami lecznictwa uzdrowiskowego i sanatoryjnego w konkretnych ramach chronologicznych i geograficznych. Prawdopodobnie z powodu skrupulatności badawczej Doktorantki powstała rozprawa doktorska, w której zaszła potrzeba rezygnacji z niektórych zagadnień. W tym miejscu wylania się dylemat dotyczący umieszczenia w tytule rozprawy słów „w wybranych ośrodkach”, albowiem według zasad zadaniem Doktorantki powinno być w miarę pełne rozwiązanie jednorodnego problemu naukowego. Rozumiem, że wraz z gromadzeniem materiałów źródłowych wzrosnąć musiała by zawartość narracji. W takim przypadku powszechnie stosowaną procedurą jest określenie problematyki w tytule (co, z racji wielości zagadnień, wydaje się niemożliwe) lub poprzestanie na umieszczeniu we wstępie zakresu merytorycznego pracy. Być może wzięła tutaj górę uczciwość badawcza mgr Małgorzaty Walczak, co przecież należy ocenić pozytywnie. Niewątpliwie przyczyną tego stanu rzeczy był zasób materiału, czego Doktorantka nie przewidziała w momencie prac koncepcyjnych. Późniejsze zabiegi nie mogły w pełni skutecznie przemodelować pierwotnych założeń.

Wybór tematu uzależniony jest od stanu badań, czyli od istniejących luk w historiografii lub polemiki z dotychczasowymi ustaleniami faktograficznymi i interpretacyjnymi. Dlatego badacz danego zagadnienia powinien być zorientowany w literaturze przedmiotu, śledzić zarówno piśmiennictwo dotyczące konkretnego problemu, jak również wątki pokrewne i ogólne. Trzeba stwierdzić, że Doktorantka zaznajomiła się z opracowaniami opisującymi dzieje lecznictwa uzdrowiskowego i sanatoryjnego w Busku oraz literaturą kliniczną, natomiast występują luki bibliograficzne odnośnie tego zagadnienia w szerszej skali terytorialnej. Przede wszystkim mgr Małgorzata Walczak nie wykorzystała prac dotyczących innych miejscowości uzdrowiskowych, na przykład: R. Griškaite, „*Mineralne miasteczko*” albo *początek kultury uzdrowiskowej na Litwie według rękopisu Wasilija von*

Rothkircha „Zapiski o Druskiennikach”, Vilnius 2003; R. Nowacki, *Duszniki Zdrój*, Opole 2005; a także opracowań dotyczących dziejów służby zdrowia w regionie, na przykład: S. Iwaniak, *Służba zdrowia w województwie kieleckim (1944-1974)*, Kielce 2003.

Mgr Małgorzata Walczak przeprowadziła solidną kwerendę źródłową. Rozprawa oparta jest przede wszystkim na źródłach archiwalnych z Archiwum Akt Nowych w Warszawie (księgi sanitarne województwa kieleckiego); Archiwum Państwowego w Kielcach (różne zespoły); Archiwum Państwowego w Kielcach filia w Pińczowie (dokumenty dotyczące Szpitala św. Mikołaja). Na marginesie dodam, że uwagi odnośnie nie znalezienia źródeł w konkretnych archiwach nie są praktykowane przez historyków, aczkolwiek rozumiem, że wynikły one z poczucia skrupulatności Doktorantki. Równie obszerny jest zestaw źródeł drukowanych, w których Doktorantka umieściła doniesienia prasowe lokalne (zwłaszcza z „Gazety Kieleckiej”), jak również krajowe i zagraniczne. Ponadto mgr Małgorzata Walczak wykorzystała szeroki zestaw publikacji mających dzisiaj wartość źródłową. Inną kwestią jest przyporządkowanie tych rodzajów źródeł, z czym nie poradziła sobie Doktorantka (o tym w dalszej części recenzji).

We *Wstępie* mgr Małgorzata Walczak jasno wyartykułowała cel pracy i pytania badawcze w sensie problemu głównego, jak również szczegółowych problemów badawczych. Natomiast wyjaśnienia wymagało użycie w tytule pojęć „*lecznictwo uzdrowiskowe*” i „*lecznictwo sanatoryjne*”, które to określenia dla większej części publiczności są zapewne synonimami. Na podkreślenie zasługuje solidne omówienie podstawy źródłowej i piśmienniczej.

Układ rozprawy jest prawidłowy, podział na poszczególne rozdziały logiczny, uwzględniający genezę lecznictwa uzdrowiskowego w Busku, życie codzienne kuracjuszy, rodzaje kuracji, a także analizę niektórych sezonów uzdrowiskowych. Jest on zgodny ze standardami historyka reprezentującego orientację medyczną, co wcale nie jest mankamentem zważywszy na kompetencje Doktorantki. Co najwyżej może on być trudny dla historyka reprezentującego twarde zasady swojej dyscypliny, czyli ściśle utrzymanie chronologii i proporcji poszczególnych rozdziałów. Lekturę pracy utrudniają niezbyt wyraźne nagłówki poszczególnych rozdziałów. Część rozdziałów podzielona jest na podrozdziały w sposób równie prawidłowy.

W rozdziale 1 mgr Małgorzata Walczak krótko opisała historię miejscowości od średniowiecza do XX w. (być może dla XX w. zbyt krótko). Rozdział 2 poświęcony jest informacjom na temat klimatu, ukształtowania terenu, co sprzyjało niektórym formom terapii, a mianowicie helioterapii i aeroterapii. W rozdziale 3 Doktorantka opisała dzieje odkrywania

soli w Busku, co przyczyniło się do wykorzystania walorów uzdrowiskowych w XIX w. Interesujący z punktu widzenia ustaleń naukowych i barwności materii życia codziennego jest rozdział 4, opisujący życie w uzdrowisku w XIX w. Doktorantka opisała zarówno rozwój miejscowości, jak również badania nad buską wodą mineralną, jej składem i zastosowaniem. W rozdziale zawarte są również informacje dotyczące żywienia kuracjuszy i leczonych ówczesnie schorzeń. W rozdziale 5 mgr Małgorzata Walczak przedstawiła opis poszczególnych przypadków konkretnych pacjentów leczonych w uzdrowisku i efektów terapii na podstawie pracy doktora Adolfa Rudolfa Berendsa z 1834 r. Doktorantka wykazała przy tym odpowiedni dystans do źródła, zwłaszcza wobec różnic w zakresie nozologii opisów chorób z pierwszej połowy XIX w. i współczesnych. Podobnej materii co rozdział 4 dotyczy rozdział 6, opisujący życie w uzdrowisku i rodzaje stosowanych kuracji na przełomie XIX i XX w. W tym obszernym fragmencie pracy mgr Małgorzata Walczak opisała interesujące fragmenty życia codziennego kuracjuszy w powiązaniu z funkcjonowaniem miejscowości, a nawet ówczesną komunikacją, dzięki której można było dojechać do uzdrowiska. Znajdują się tutaj istne „perełki” narracyjne, które ubarwiają zwykle rozprawy naukowe. W rozdziale 7 Doktorantka zdecydowała się na analizę funkcjonowania lecznictwa sanatoryjnego dzieci w formie organizowanych kolonii i w szpitalu dziecięcym Górka, co jest zabiegiem w pełni uzasadnionym, uwzględniającym specyfikę kliniczną i terapeutyczną. W rozdziale 8 znajdujemy krótką charakterystykę leczonych chorób w Busku do połowy XX w. W ostatnich rozdziałach rozprawy Doktorantka zamieściła na podstawie sprawozdań przebieg sezonu uzdrowiskowego, w rozdziale 9 w 1874 r., natomiast w 10 w 1875 r. Szkoda, że mgr Małgorzata Walczak nie zdecydowała się na wyjaśnienie tego wyboru, zwłaszcza że dotyczy on lat bezpośrednio sąsiadujących z sobą. Można się jedynie domyślać, że chodzi tutaj o zasób źródeł.

Abstrahując od kwestii prawidłowości wybranych zagadnień, czy reprezentatywnego potraktowania niektórych aspektów funkcjonowania uzdrowiska, przedstawione przez mgr Małgorzatę Walczak analizy są źródłowe i prawidłowo zinterpretowane. Doktorantka wykazała się zatem zarówno wiedzą historyczną, jak również medyczną, co jest często zabiegiem trudnym z uwagi na oddalone od siebie kompetencje. Zawarte w poszczególnych rozdziałach opisy dotyczące historii uzdrowiska, jego walorów, życia kuracjuszy, leczonych schorzeń etc. są solidne i wysoce interesujące. Mocną stroną rozprawy są opisy schorzeń i ich leczenie, a także statystyka kuracjuszy, mająca wartość nie tylko dla analiz medycznych, lecz także socjologicznych.

Od strony warsztatowej rozprawa jest nieomal poprawna, posiada usterki zwłaszcza w porządku bibliografii. Mnie osobiście nie przekonuje podział bibliografii na opracowania książkowe i artykuły. Raczej stosuje się łączne traktowanie tych rodzajów opracowań. Niejasne jest dla mnie zamieszczenie w osobnej grupie wydawnictw obcojęzycznych, które powinny być raczej włączone do innych części bibliografii. Z kolei w grupie opracowań są prace zwarte z poprzednich epok, które należy przecież traktować jak źródła. Ponadto lekturę bibliografii znacznie utrudnia brak porządku alfabetycznego. W części przypisów pojawiają się tytuły prac ujęte w cudzysłów, co jest usterką techniczną. Zgłaszane jednak zastrzeżenia nie wpływają w sposób istotny na wartość rozprawy. Na podkreślenie zasługują tabele i techniki graficzne, ilustracje, które ułatwiają orientację co do pewnych faktów i procesów. Z podobną oceną może się spotkać strona językowa narracji, czasem tylko pojawiają się usterki. Czasem również przed nazwiskami pominięte zostały imiona (na przykład na s. 15 księcia Paskiewicza, notabene jest „Paszkiewicz”) lub podane tylko inicjały imion. Ponadto w pracy występuje brak zrozumienia różnicy między ilością a liczbą (liczba kuracjuszy - policzalne, nie ilość – niepoliczalne).

W obszernych *Wnioskach* i *Omówieniu* mgr Małgorzata Walczak jeszcze raz wyartykułowała najważniejsze tezy i ustalenia swojej rozprawy. W efekcie skonstruowała solidny i interesujący obraz dziejów lecznictwa uzdrowiskowego i sanatoryjnego w Busku Zdroju do połowy XX w., dokonała wielu ustaleń naukowych, wykazując się przy tym umiejętnością stawiania tez oraz wnioskowania. Zgłaszane w recenzji wątpliwości mają najczęściej charakter drugorzędny (oprócz uwag dotyczących porządku bibliografii) i mogą być raczej tematem przemyśleń, uznania ich argumentacji lub pozostania przy własnych sądach.

W konkluzji recenzji stwierdzam, że:

- Doktorantka podjęła istotny zarówno w skali regionu, jak również kraju problem badawczy;
- w rozprawie wykorzystano szeroki zestaw źródeł (w tym archiwalnych) oraz literatury przedmiotu, aczkolwiek zdarzają się tutaj luki w odniesieniu do prac o ogólnopolskim lub regionalnym zakresie badawczym;
- konstrukcja pracy jest w znacznym stopniu prawidłowa;
- rozprawa posiada cechy oryginalności i solidności naukowej;
- mgr Małgorzata Walczak dokonała wielu ustaleń naukowych;
- Doktorantka wykazała się umiejętnością stawiania wyważonych tez, a także rzetelnością i neutralnością badawczą;

- w poszczególnych rozdziałach znajduje się solidna analiza sytuacji w lecznictwie uzdrowiskowym i sanatoryjnym w Busku Zdroju do połowy XX w.;
- usterki warsztatowe (na przykład porządek bibliografii) nie wpływają w sposób istotny na wartość rozprawy;
- praca napisana została dobrym językiem, zaś drobne usterki mogą się zdarzyć w każdej narracji (w przypadku publikacji skierowanej do druku funkcjonuje przecież korekta redakcyjna).

Rozprawa jest samodzielnym rozwiązaniem przez Doktorantkę problemu naukowego, w której wykazała ogólną wiedzę teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej. Spełnia zatem wymogi ustawy o stopniach i tytule naukowym, dlatego wnoszę o dopuszczenie mgr Małgorzaty Walczak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Tedem Snopce